

Contra aquesta etimologia meva de *toll*, trobada per primer cop en el DCEC (TOLLO, 11), només s'hauria pogut objectar la manca del mot en els parlars gallo-romànics. Però de llavors ençà n'hem anat trobant molts testimonis antics en el cèltic continental de pertot, i particularment en l'hispano-cèltic. *Tullos* en dues de les inscripcions rupestres celtibèriques de Peñalba de Villastar prop de Terol: en part esborrades, però *tullos* s'hi llegeix clar. Estan d'acord quasi tots els especialistes en la lectura: ja Holder, *Altcelt. Spr.* 11, 1982ss.; Gómez Moreno, *Misceláneas* (12 i 2); Schmoll, *Spr. Idg. Hisp.*, § 106, p. 27; Lejeune (*Celtiberica*, pp. 28 i 35). Schmoll veu clar *tullos c... oq... iersos*; la lectura més completa i raonada, la de Lejeune, és *tullos celoq(um)* en l'una i *tullos celoq(um) veramos* en l'altra. Potser és un nom de persona això? No seria pas impossible que hi designés un estany, una gorga o un forat, sobretot tenint en compte el sentit del cèltic *ueramos* (indoeur. UPER-AM-OS, IEW, 1105) 'superior, summus'.⁴ Sigui el que vulgui, *tullos* consta com un mot usual en el dialecte cèltic dels celtibers del baix Aragó.

La presència de TULLO- en l'onomàstica del cèltic continental de l'Antiguitat es comprova pertot. Ja els prefixos i sufixos que l'acompanyen són inequívocament cèltics: Whatmough (*Dial. of Anc. Gaul*, p. 81, n.º 80, 83) recull *Are-tullus*, *A-tol-iscus*, *U-tullia*, *Tri-tolli*. La major part semblen ser NPP o de tribu o de divinitats. Holder recull *Tulla*, *Tulliacus*, *Tulliasse*, *Tulicris*, *Tuliniao*. Almenys *Tullonius* és hispano-cèltic (no comprovo d'altres): és un tediñm estudiat per bastants, documentat especialment en una inscripció d'Alaba (JMBláquez Mtz., *Religiones Pr.m. de Hisp.*, 1962, p. 85; MLAlbertos, *Homen. a Baráibar*, 1970, p. 38), i Mitxelena, que hi identifica la moderna Sierra de Toloño (-LL- > bc. l), *Zephyrus* XII, 200-201.

Que el mot es vagi conservar millor en hispano-cèltic que en el cèltic de Gàl·lia, no ens ha de sorprendre més que la conservació més ferma en català que en cast. i fins que en gall.-portuguès. Perquè almenys en toponímia antiga en trobem força testimonis per França: *Toul* la gran ciutat de Lorena, al marge del Mosella, ja es documenta com a TULLUM antigament; *Tula* la capital de l'Alt Llemosí (fr. *Tulle*), vora el curs de la Corrèze, com vaig demostrar en *Beitr. z. Nfg.* VIII, 1973, p. 199, ve del nostre TULLO- «gouffre, fondrière» (no del que s'havia dit abans), i ja figura en la forma TULLA en monedes merovingies encunyades en el Llemosí. Menys segur estic de *Tulette* a la Drôme prop del riu Eygues, de l'important *Tullins* prop de l'Isère, i de *Tully* (Somme) vora mar.

El vell amic (i savi i bondadós) J. U. Hubschmied, ja demostrà, en instructiva nota de 1940,⁵ la supervivència del mateix femení o neutre plural *TULLA (doncs, 'riu de tolls'), en dos noms de riu suïssos: la *Zulg* i la *Suld* (amb *r- > z-* normal alt.-al.), documentades sovint, ja en el S. XIV, en la forma *Zulla*, aquell, des de 1306; i aquest, *Zulle* des de 1360: idea avalada per Jud, qualificant-la d'«important troballa» (*VRom.* v, 295). I amb això coincideix el cat. *tolla*. Ara bé

Hubschmied observava oportunament que a Bretanya hi ha noms de riuets formats amb *toul*, com *Touldu* existent (amb el sentit propi de 'forat negre') en el Morbihan.

Fins a la meua obra de 1951-7 s'havia anat esmperdut en l'etimologia de l'hispano-port. *ato(l)lar* i del cat. *toll*, i en aquella obra vaig refutar les temptatives anteriors, tal com resumiré. Ja M-Lübke (*REW*, 8971) i MLWagner s'havien adonat que l'àrea hispànica del mot romànic obligava a separar-lo del fr. ant. *toëillier*, *toëillier* 'remenar, barrejar' i després 'rebolcar', 'rebolcar pel fang', 'embrutar, sollar', mot viu des del S. XII al XVI, i encara amb rastre dialectal, que sembla provinent d'un TUDICULA 'esbromadora'. Però ja hi hauria inversemblança semàntica en català, com sigui que els tolls solen ser indrets d'aigua clara en el riu, i la *-l-* gallego-portuguesa postula imperativament una *-LL-*, no pas *-ill-*: és evident, doncs, que Sainéan i Spitzer (*ZRPb.* XL, 215-16) s'havien desorientat en propugnar aquesta etimologia, que Cuervo havia insinuat (*Dicc. C. y Rég.* I, 753-5).

Però MLWagner (*Festchr. Jud.*, 1946, 544-6), no estigué més afortunat, esgarriat per la idea que *toll* volia dir 'doll d'aigua' (segons la confusió que entre aquets dos mots fan alguns mals diccs. catalans del segle passat). Wagner parteix d'un ll. TULLIUS, postulant una variant ll. *TULLUS, vist que LL està desmentit per totes les formes port., cast. i cat. que coneix. Però el mateix *tullius* a penes es pot dir que hagi existit en llatí. En realitat només es funda en el testimoni isolat de Festus que ho penja a d'altres, i reporta tres opinions discrepant: «*tullius* alii dixerunt silanos ['petites divinitats'], alii rivos, alii vehementes projectiones sanguinis arcuatum fluentis, quales sunt Tiburi in Aniene» (els altres dos «testimonis» que li indicaren a les oficines del TblLL, no són, com explico en el DCEC, més que somnis de fibleg).

Fins i tot si fos fundat el significat de 'salt d'aigua de Tivoli' que fantasiejava Wagner com a veritable, un *toll* és un gorg, no pas cascada, i el cast. i port. *ato(l)lar* ni tan sols es refereix a rius. El que sí que fóra raonable és imaginar que en aquest vacilant testimoni de Festus hi ha un eco malentès del cèltic TULLO- 'clot en el curs d'un riu' (si amb aquesta atribució a Tivoli hi té a veure la dada solta de Servigliano és encara més incert).

També deixo ben enlaira la idea que se m'ha acudit de relacionar amb això el prov. *toumple*, *toumplino*, 'gorga' i un b. arag. *tohle* 'safareig, bassa canemera' (Casp, BDC XXIV, 182). Segons els etimologistes el cèltic TULLOS sortiria d'una formació indoeur. TUKS-LO-; es podria potser imaginar que en tal combinació KSL s'hagués intercalat una *-P-* epentètica una mica comparable a fets llatins com *exem-p-lum* de *exem/eximere*? Que llavors *tuksplo* es reduís a TUKPLO-, i, per una part TUPLO-, per l'altra TUNPLO-. Fonètica fantàstica tot això (entre altres coses en *exemplus* no hi havia cap s). Per més que hi hagi temptadora identitat semàntica, entre el *tohle* de Casp, i el *toll* que hem vist a Calaceit (allà prop) més fàcil fóra encara partir de